

Başlık / Title: Filistin’de Finansal Gelişme - Ekonomik Büyüme İlişkisi

DOI: 10.34230/fiad.1383276

Yazarlar / Authors

Erdal Arslan

ORCID ID

0000-0003-4892-2963

Bu makaleye atıf için: Erdal Arslan, “Filistin’de Finansal Gelişme - Ekonomik Büyüme İlişkisi,” *Filistin Araştırmaları Dergisi* no. 15 (2024): 63-90.

To cite this article: Erdal Arslan, “Filistin’de Finansal Gelişme - Ekonomik Büyüme İlişkisi,” *Filistin Araştırmaları Dergisi* no. 15 (2024): 63-90.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 30.10.2024

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 11..05.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2024

FAD - Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS - Bulletin of Palestine Studies

Tarandığı Uluslararası Indexler / Abstracting & Indexing

Filistin'de Finansal Gelişme - Ekonomik Büyüme İlişkisi

Özet: Ekonomik literatürdeki finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, finansal sistemin bir ülkeden diğerine farklılık göstermesi sebebiyle, her ülke için farklı büyüme oranlarına ve ekonomik gelişmeye yol açabilmektedir. Bu çalışmada, 2007:Q1-2020:Q1 zaman serisi verilerine dayanarak, otoregresif dağıtılmış zaman aralığı (ARDL) modelini kullanarak Filistin'deki finansal gelişme, ekonomik büyüme ve kısa vadeli finansal kalkınma dinamikleri arasında uzun vadeli denge bağlantılarının bulunması amaçlanmaktadır. Çalışma sonucunda, finansal derinlik endeksi (M2/RGDP) ile reel GSYH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) tarafından temsil edilen ekonomik büyüme arasında uzun vadeli negatif bir ilişki olduğunu ve sonuçların uzun vadede Filistin'deki finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında ortak bir tamamlayıcılık gösterdiği ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Gelişim, Ekonomik Büyüme, M2, Oturegresif Dağıtılmış Gecikme (Autoregressive Distributed LagBound Test, ARDL), Cumulative Sum (CUSUM).

Financial Development - Economic Growth Relationship in Palestine

Abstract: The relationship between financial development and economic growth in the economics literature remains uncertain as the financial system differs from one country to another, leading to different growth and economic development rates for each country. The aim of this study is to find long-term equilibrium links between financial development, economic growth and short-term financial development dynamics in Palestine using the Autoregressive Distributed Time Interval (ARDL) model, based on time series data from 2007: Q1 - 2020: Q1. The experimental results reveal a long-term negative relationship between the financial depth index (M2 / RGDP) and economic growth represented by real GDP, and the results also show a common complementarity between financial development and economic growth variables in Palestine in the long run.

Keywords: Financial Development, Economic Growth, M2, Autoregressive Distributed Lag (ARDL), Cumulative Sum of Squares (CUSUM).

Giriş

Onlarca yıldır, gelişmekte olan ekonomilerin hükümetleri, ekonomik büyümeyi ve finansal gelişmeyi teşvik etmek için çeşitli çabalar göstermişlerdir. Gelişmekte olan ekonomilerde, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi etkileme yeteneği, sürekli tartışma konusu olmuştur. Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki belirlenirken, üretkenliğe ve ekonomik büyümeye ulaşılmasını sağlayan finansal sistemin değerlendirilmesi gerekmektedir. Genel olarak finansal sistem; sermayenin oluşumu ve tahsisi, tasarrufların harekete geçirilmesi, borç verenler ve

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, erdalarslan@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4892-2963.

alanlar arasında fon değişimi ile ilgili konuları kapsamaktadır. Finansal sistemin işleyişinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi sebebiyle, her ülke için büyüme ve ekonomik gelişmede farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Genel anlamıyla finansal gelişme, bir ülkede ekonomik olarak erişilebilir olan finansal araçların temelini güçlendirilmesini ifade ederken finansal büyüme, büyüklüğü ve yapısı bakımından finansal sistemdeki değişiklikleri ifade etmektedir¹

Bankacılık ve bankacılık dışı finans sektörünü kapsayan Filistin finans sektörü son yıllarda önemli gelişmeler göstermişti. Filistin'de bankacılık sektörünün önemi, Filistin finans sektörünün ana bileşeni olmasından kaynaklanmaktadır. Son yıllarda bankacılık sektörünün aktifleri %11,2 artarak 17.923,8 milyon dolara ulaşmış, bankacılık sektörünün toplam varlıklarının %50,4'ünü temsil eden kredi portföyü de %7,2'lik bir artışla yaklaşık 9.036,6 milyon dolara ulaşmıştı.² Yerel ekonomideki fon fazlası olan birimler ile fon açığı olan birimler arasındaki mali arabaluculuk rolündeki artış, finansman fırsatlarını artırmış, bu da Filistin ekonomik büyümesine önemli katkı sağlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, 2007:Q1-2020:Q1 zaman serisi verilerine dayanarak finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki uzun vadeli denge bağlantısını ve Filistin'deki finansal kalkınmanın kısa vadeli dinamiklerini bulmaktır. Çalışmanın ilk bölümü finansal gelişme ve ekonomik büyümeyle ilgili literatürü incelemekte, ikinci bölüm Filistin ekonomisi ve bankacılık sistemine genel bir bakışı içermektedir. Üçüncü bölüm, kullanılan verileri ve metodolojiyi açıklamakta, dördüncü bölümde ise ampirik sonuçlar verilmekte ve sonuçlar tartışılmaktadır.

Finansal Kalkınma ve Ekonomik Büyüme: Genel Bir Bakış

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantı, ekonomide her zaman büyük ilgi görmüştür. Birçok literatür, büyüme sürecinde finansal sistemin rolüne ve ekonomik büyümenin belirleyicisi olarak finansal gelişmeye özel önem vermiştir. Finansal sistem, ekonomik gelişmişlik düzeyleri ne olursa olsun, ülkelerin çeşitli ekonomilerinin büyümesini ve ekonomik kalkınmasını sağlamada büyük önem taşımaktadır. Levine'e göre finansal sistem, sunacağı alternatif yatırım araçlarıyla tasarrufu teşvik etmekte ve böylece çeşitli ekonomik faaliyetleri

¹ N. Erim ve A. Türk, "Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme," *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, no. 2 (2005): 21-45.

² Palestine Monetary Authority, 2020, <https://www.pma.ps>

finanse etmek için gerekli finansal kaynağın oluşumunu sağlamaktadır.³ Finans sektör ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki konusunda hem teorik hem de ampirik açıdan çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Finansal kalkınma ve ekonomik büyüme yakından ilişkilidir. Diğer bir deyişle, iyi geliştirilmiş bir finansal sistem, asimetrik bilgiyi ortadan kaldırmakta, özellikle ölçek ekonomisi vasıtasıyla işlem maliyetini azaltarak aracılığın etkinliğini artırmaktadır. Daha spesifik olarak, modern finansal sistem, iyi iş fırsatlarını belirleyerek ve finanse ederek yatırımı teşvik etmekte, tasarrufları harekete geçirmekte, finansal ürün çeşitlendirmesiyle risklerin azalmasını sağlamaktadır.⁴

Finansal sistemin ortaya koyduğu bu işlevler yalnızca kaynakların daha verimli bir şekilde tahsis edilmesiyle sonuçlanmayacak, aynı zamanda daha hızlı bir fiziksel ve beşeri sermaye birikimi ve daha hızlı teknolojik ilerlemeyle sonuçlanacaktır ve bunların hepsinin ekonomik büyümeyi olumlu bir şekilde etkilemesi beklenmektedir.⁵

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonomik düşünce okullarını bölen ve bu nedensel ilişkinin araştırılmasıyla ilgilenen uygulamalı çalışmalar arasında birçok farklı sonuç veren tartışmalı bir ilişkidir. Bu tartışma İngiltere'deki ekonomik kalkınmanın başarısının, çeşitli uzun vadeli yatırımları finanse etmek için tasarrufları harekete geçirmenin nispeten kolay bir yolu olduğu için, mali piyasasının üstünlüğünden kaynaklandığını iddia eden Bagehot ile başlamış,⁶ literatüre en önemli katkısı getiren ise Schumpeter'in ilk olarak 1912'de Almanca yayınlanan *Ekonomik Gelişme Teorisi* adlı eseri olmuştur.⁷ Çalışmada, bir ülkede finans sektörünün gelişmesinin ekonomik büyümeyi etkilediği belirtilmiş, ekonomik büyümeyi teşvik etmede ve teknolojik yeniliği teşvik ederek verimliliği artırmada finansal kurumlar tarafından sağlanan finansal hizmetlerin olumlu etkisinin önemi vurgulanmıştır.⁸

³ Ross Levine, "Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda," *Journal of Economic Literature* 35, no. 2 (1997): 688-726.

⁴ Susan Creane, Mushfiq A. Mobarak, Rishi Goyal, ve Randa Sab, "Financial Sector Development in the Middle East and North Africa," IMF Working Paper WP/04/201 (2004).

⁵ P. L. Rousseau ve R. Sylla, "Financial Systems, Economic Growth, and Globalization," *Globalization in Historical Perspective*, 373-416 (Chicago: University of Chicago Press, 2003).

⁶ Walter Bagehot, *Lombard Street: A Description of the Money Market* (London: Henry S. King & Co., 1873).

⁷ Joseph Schumpeter, *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (Berlin: Dunker & Humblot, 1912).

⁸ Paresh Kumar, Narayan ve Seema Narayan, "The Short-Run Relationship Between the Financial System and Economic Growth: New Evidence from Regional Panels," *International Review of Financial Analysis* 29 (2013): 70-78.

Solow, sermaye ve emeğe ek olarak finans sektörü aracılığıyla üretilen yatırımın büyüme sürecinde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.⁹ Schumpeter, finans ve yenilik olguları arasındaki bağlantıyı göstermek için geleneksel içsel büyüme modelini önermiştir.¹⁰ Büyüme modellerinin tezleri, finansal sektörün ekonomik büyümedeki temel rolü üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. McKinnon¹¹ ve Shaw,¹² finansal sektörünün gelişiminin bir strateji olduğunu ve ekonomik büyümeye ulaşmak için bir başlangıç aşaması olarak algılanabileceğini öne sürmüştür. Hem McKinnon hem de Shaw, finansal sektör üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması çağrısında bulunmuşlar ve finansal liberalizasyon politikasını, gelişmekte olan ülkelerin muzdarip olduğu ekonomik geri kalmışlığa bir çare olarak sunmuşlardır. Finansal liberalizasyon politikası; finansal sektörün serbestleştirilmesini, finansal kısıtlama politikasının terk edilmesini ve böylece sermayenin serbest bırakılmasını ve ekonomik büyümeye olumlu yansıtacak olan finansal kurumlara özerklik verilmesini içermektedir. Robinson ve Kuznets ise finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin ekonomik gelişme düzeyine bağlı olduğunu öne sürmüş, reel ekonomi genişledikçe ve büyümenin orta aşamasına yaklaştıkça finansal hizmetlere olan talebin arttığını savunmuştur.¹³ Buna karşılık Kuznets, finansal piyasaların, ekonomi büyüme sürecinin orta aşamalarına yaklaşımdan büyümeye başlamadığını ve bu piyasaların, ekonomi olgunlaştığında, yani büyümenin ileri aşamalarında geliştiğini vurgulamıştır.

Finansal sistemin gelişmesi, finansal hizmet arzını artırarak reel sektörde ekonomik büyümeyi tetiklerken reel sektördeki büyüme ise finansal hizmetlere olan talebi artırarak finansal sektörün gelişimini teşvik etmektedir. Patrick, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ve bu ilişkinin gelişimin erken aşamalarında finansal sektörden ekonomik büyümeye doğru hareket ettiğini

⁹ Robert M. Solow, "A Contribution to the Theory of Economic Growth," *The Quarterly Journal of Economics* 70, no. 1 (1956): 65-94.

¹⁰ Schumpeter, *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*.

¹¹ R. I. McKinnon, *Money and Capital in Economic Development* (Washington D.C.: The Brookings Institution, 1973).

¹² E. S. Shaw, *Financial Deepening in Economic Development* (Cambridge: Harvard University Press, 1973).

¹³ Joan Robinson, "The Model of an Expanding Economy," *The Economic Journal* 62 (1952): 42-53; Simon Kuznets, "International Differences in Capital Formation and Financing," *Capital Formation and Economic Growth*, 19-111 (New Jersey: Princeton University Press, 1955).

savunmuştur.¹⁴ Bu ilişki gelişmenin sonraki aşamalarında ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru hareket etmektedir.

Lucas ve Stern, literatürde finansal gelişme ile ekonomik büyümenin nedensel olarak ilişkili olmadığını ve finansal kalkınmanın ekonomik kalkınmadaki rolünün aşırı derecede vurgulandığını iddia etmiştir.¹⁵ Lucas, finansal kısıtlamaların büyüme sürecinde herhangi bir rol oynamadığını ve ekonomistlerin büyüme sürecinde finansal faktörlerin rolünü abarttığını belirtmiş ve finans ile büyüme arasındaki ilişki fikrini reddetmiştir.

Finans-büyüme bağlantısına ilişkin onlarca yıldır yapılan hem teorik hem de ampirik yayınların analizine dayanarak, finansal sektör gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğası veya nedenselliğin yönü konusunda bir fikir birliğine varılamamıştır.¹⁶

Tablo 1’de literatürde yapılan çalışma örnekleri ve elde edilen sonuçlar genel olarak özetlenmiştir.

Tablo1. Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Araştırmacı	Dönem	Örneklem	Yöntem	Sonuç
Mohieldin, Hussein ve Rostom (2019)	1980-2016	Mısır	ARDL	Kişi başına reel büyüme ile finansal gelişme arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.
Haguiga ve Amani (2019)	2005-2014	13 Cezayir ticari bankası	Breusch-Pagan Testi, Hausman Testi	Cezayir'in ekonomik büyümesini canlandırmada finans sektörünün gelişimi üzerinde olumlu bir etki vardır.

¹⁴ Hugh T. Patrick, “Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries,” *Economic Development and Cultural Change* 14, no. 2 (1966): 174-189.

¹⁵ Robert E. Lucas Jr., “On the Mechanics of Economic Development,” *Journal of Monetary Economics* 22 (1988): 3-42; Nicholas Stern, “The Economics of Development: A Survey,” *The Economic Journal* 99 (1989): 597-685.

¹⁶ M. Prochniak ve K. Wasiak, “The Impact of the Financial System on Economic Growth in the Context of the Global Crisis: Empirical Evidence for EU and OECD Countries,” *Empirica* 44, no. 2 (2017): 295-337; N. Samargandi, J. Fidrmuc ve S. Ghosh, “Financial Development and Economic Growth in an Oil-Rich Economy: The Case of Saudi Arabia,” *Economic Modelling* 43 (2014): 267-278.

Pata (2018)	1982-2016	Turkey	(ARDL), Granger ve Hacker-Hatemi- J bootstrap nedensellik testleri	Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi vardır.
Biplob, Nurul ve Halder (2018)	1977-2016	Bangladeş	Johansen entegrasyon testi ve Granger nedensellik testi	Bangladeş'te finansal gelişmeden ekonomik büyümeye önemli uzun vadeli nedensellik vardır.
Abusharbeh (2017)	2000-2015	Filistin	OLS	Bankacılık sektörünün gelişmesi, arz öncülüğünde Filistin ekonomisinin üretken kapasitesini artırma eğilimindedir.
Wongpiyabovorn (2016)	1974-2011	Tayland, Malezya ve Filipin	Panel Eşbütünleşme Testi ve VECM	Seçilen ülkelerde ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında uzun dönemli ilişki vardır.
Chowdhury (2016)	1979- 2011	33 gelişmekte olan ülke	ARDL, Engle ve Granger testi	Finansal gelişme değişkenlerinin istatistiksel olarak önemli bir etkisi yoktur.
Kyophilavong vd. (2016)	1984-2012	Laos Cumhuriyeti	ARDL	Ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında nedensellik ilişkisi vardır.
Lawal (2016)	1981-2013	Nigeria	ARDL	Ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında iki yönlü bir tamamlayıcılık vardır.
Nyasha ve Odhambo (2017)	1980-2012	Avustralya	ARDL	Banka temelli finansal gelişme Avustralya'da ekonomik büyüme üzerinde kısa vadeli olumlu bir etkiye sahipken, piyasaya dayalı finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkisi yoktur.

Duasa (2014)	1960-2005	OIC countries	VAR and VECM	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki belirsizdir.
Chandio (2014)	1982-2010	Pakistan	Co-integration Test Resultsand Residuals Stationarity Test	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif uzun vadeli bir ilişki vardır.
Mutlugün (2014)	1988: Q1 - 2012: Q4	Turkey	Vektör otomatik regresyon analizi ve Granger nedensellik testi	Finansal gelişmeden ekonomik büyümeye ve ekonomik büyümeden finansal gelişmeye kısa vadeli bir nedensellik ilişkisi vardır.
Ndlovu (2013)	1980-2006	Zimbabwe	Ganger nedensellik testi ve Johansen Eşbütünleşme testi	Ekonomik büyümeden finansal gelişmeye tek yönlü bir nedensellik bulunmaktadır.
Hye ve Islam (2013)	1975-2009	Bangladeş	ARDL	Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerine negatif yönlü etkisi vardır.
Jalil ve Feridun (2011)	1975-2008	Pakistan	ARDL	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki vardır.
Anwar ve Nguyen (2011)	1996-005	Vietnam'ın 61 ili	Genelleştirilmiş moment yöntemi (GMM)	Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir pozitif bağlantı vardır.
Amiruddin, Nor ve Ismail(2007)	1990: Q1- 2003: Q2	Malezya	VAR	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında dinamik, kısa vadeli ve uzun vadeli bir ilişki vardır.
Ardıç ve Damary (2006)	1996-2001	Türkiye	Dinamik Panel GMM	Finansal derinleşme ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir negatif ilişki vardır.
Aslan ve Korap (2006)	1987.I - 2004.VI	Türkiye	Johansen eşbütünleşim ve Granger nedensellik	Finansal gelişme göstergeleri ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli

ilişki bulunmaktadır.

Waqabaca (2004)	1970-2000	Fiji	A bi-variate vector auto-regressive (bVAR)	Ekonomik büyümeden finansal gelişmeye uzanan pozitif bir ilişki ve nedensellik bulunmaktadır.
-----------------	-----------	------	--	---

Filistin Ekonomisi ve Finans Sistemi

Filistin, her ne kadar gelişmekte olan bir ekonomiye sahip olarak değerlendirilse de bazı özellikleri, gelişme potansiyelini tam olarak gerçekleştirmemesi sonucunu ortaya çıkarabilmektedir. Bu özelliklerden biri, yerel para biriminin olmaması ve üç anapara birimi olan ABD doları, Ürdün dinarı ve İsrail Şekeli'nin kullanılmasıdır. Bu özelliklere ek olarak, Filistin ekonomisi dış yardımlara bağımlı ve bir hizmet ekonomisi olarak nitelendirilebilmektedir. İlave olarak Filistinli politika yapımcılarının, kaynakları üretken olmayan sektörlerden işsizlik oranını düşürebilecek ve uzun vadede toplam talebi ve GSYH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) büyümesini artıracı olan sektörleri yönlendirmek için benimsediği iyi bir politika bulunmaktadır.¹⁷

Filistin'in reel GSYH'si 2019 yılında yaklaşık 15.764,4 milyon dolar iken yıllık reel GSYH büyüme oranı, siyasi koşullar nedeniyle önemli dalgalanmalar göstermiştir. Filistin hükümetinin 2008 yılı içinde mali ve ekonomik reform planını benimsemesi nedeniyle reel GSYH büyüme oranı, 2008'in ilk çeyreğinde en yüksek oran olan %10,3'e ulaşmıştır. Öte yandan, İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki savaşı nedeniyle reel GSYH büyüme oranı 2014 yılının üçüncü çeyreğinde en düşük büyüme oranı olan %-12,6 olarak gerçekleşmiştir.¹⁸

Filistin bankacılık sistemi, Filistin mali sisteminin ana bileşeni olduğundan ekonomik faaliyetlerde özel bir öneme sahiptir. Filistin Para Otoritesi (PMA), kuruluşundan beri, yeni ulusal bankalar kurmanın ve lisanslandırmanın yanı sıra, Haziran 1967 savaşından önce Filistin'de faaliyet gösteren Arap bankalarını yeniden açıp lisanslayarak bankacılık rolünü yeniden canlandırmaya çalışmıştır. Filistin mali sisteminde

¹⁷ Ibrahim Awad ve Mohammed S. al-Karaki, "The Impact of Bank Lending on Palestine Economic Growth: An Econometric Analysis of Time Series Data," *Financial Innovation* 5, no. 14 (2019): 1-21.

¹⁸ Palestine Monetary Authority, 2020, <https://www.pma.ps>.

bankacılık sistemi ile birlikte borsa da yer almıştır. Filistin Menkul Kıymetler Borsası 1997 yılı sonlarında kurulduğundan beri faaliyetleri yalnızca hisse senedi alım satımı ile borsada işlem gören şirket sayısı da birkaç şirket ile sınırlı kalmıştır. Filistin Borsası'nda tahvil alım satımı 2012 yılında başlamıştır.

Tablo 2'de görüldüğü üzere Filistin'deki bankacılık sistemi, 7'si yerel, 7'si Arap bankası ve 1'i yabancı olmak üzere 373 şube ve ofise sahip 14 bankadan oluşmaktadır. Ticari banka sayısı 11 olup bunların 3'ü İslami bankadır.

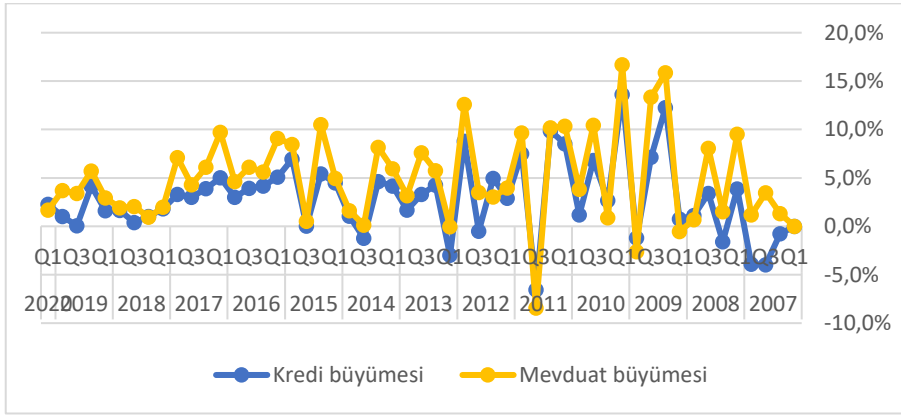
Tablo 2. Filistin'deki Bankacılık Sistemi

Banka	Yıl	Şubeler	Pazar Payı (2019)		
			Toplam Varlıklar %	Müşteri Mevduatları %	Doğrudan Kredi%
Bank of Palestine	1960	73	39,98	30,79	37,09
Palestine Investment Bank	1955	20	2,95	2,73	2,58
Al Quds Bank	1995	39	7,83	7,71	9,09
Arab Islamic Bank	1996	25	7,48	7,66	8,66
Palestine Islamic Bank	1997	45	7,76	7,89	8,8
The National Bank (TNB)	2006	28	14,25	14,75	16,3
Safa Bank	2016	9	1,4	1	1,25
Cairo Amman Bank	1986	32	6,03	6,01	5,18
Arab Bank	1994	32	23,07	24,35	20,35
Bank of Jordan	1994	38	3,89	3,97	3,61
Egyptian Arab Land Bank	1994	7	1,2	1,01	1,4
Jordan Commercial Bank	1994	7	1,54	1,09	1,07
Jordan Ahli Bank	1995	10	2,63	2,38	2,29
Housing Bank for Trade and Finance	1995	15	4,23	4,19	2,78

Kaynak: PMA, 2019 Annual Report, July, 2020; Association of Banks in Palestine, 2019.

Grafik 1 Filistin'de faaliyet gösteren bankaların 2007'nin ilk çeyreği ile 2020'nin ilk çeyreğine ait kredi ve mevduat hesaplarındaki gelişmeyi göstermektedir. Buna göre, ilgili dönemde toplam kredi %80 artarak, 2007'nin ilk çeyreğinde 1.856,2 milyon dolardan 2020'nin ilk çeyreğinde 9.249,9 milyon dolara yükselmiş, mevduatlar aynı dönemde %67 artarak 2007'nin ilk çeyreğinde 4.402,6 milyon dolardan 2020'nin ilk çeyreğinde 13.303,8 dolara yükselmiştir.¹⁹

Grafik 1: Filistin'deki Kredi ve Mevduat Büyümesi

Kaynak: Filistin Para Otoritesi verilerine göre araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Metodoloji ve Veri Analizi

Bu bölümde, Filistin için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ekonometrik analiz yoluyla ampirik olarak incelenecektir.

Veri ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Filistin için 2007: Q1-2020: Q1 dönemine ait üç aylık zaman serisi verilerine dayanarak, Filistin'de finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki uzun vadeli denge bağlantısını ve finansal kalkınmanın kısa vadeli dinamiklerini bulmaktır. Veriler Filistin Para Otoritesi (PMA) ve Filistin Merkezi İstatistik Bürosundan (PCBS) elde edilmiş olup, Eviews 10 ekonometri programı kullanılmıştır.

Reel gayri safi yurt içi hasıla (RGDP) ekonomik büyümenin bir göstergesi olarak kullanılırken, para arzı (M2) reel GSYH'nin yüzdesi olarak, toplam mevduatlar (DEP) reel GSYH'nin yüzdesi olarak, özel sektöre verilen kredi (PCR) ise reel GSYH'nin yüzdesi olarak kullanıldı. Gerçek GSYH'nin

¹⁹ Palestine Monetary Authority, 2020, <https://www.pma.ps>.

yüzdesi. Reel GSYH'nin yüzdesi olarak toplam kredi (TCR) ve toplam yurt içi kredinin yüzdesi olarak özel sektör kredisi (PCTDC) kullanılmıştır. Modelde değişkenler aşağıdaki kısaltmalarla ifade edilmektedir:

$$RGDP = f(M2, DEP, PCR, TCR, PCTDC)$$

Denklem (1), ekonomik büyüme ve finansal gelişme bağıntı temsil etmektedir.

$$RGDP = \alpha + \beta_0 + \beta_1 M2 + \beta_2 DEP + \beta_3 PCR + \beta_4 TCR + \beta_5 PCTDC + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

RGDP'nin gerçek gayri safi yurt içi hasıla (ekonomik büyümenin bir göstergesi) olduğu durumlarda, β_0 sabit terimdir, $\beta_1, \dots, \beta_4$ modelin katsayılarıdır ve ε_{it} hata terimini temsil eder. ARDL (Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Sınırı Testi) yaklaşımı, diğer eş-bütünleşme tekniklerine göre bazı istatistiksel avantajlar sunar: Bu eşbütünleşme testinde, diğer eşbütünleşme testlerinde olduğu gibi aralarındaki eşbütünleşme ilişkisi incelenen serilerin aynı dereceden durağan olmaları şartı bulunmamaktadır. Diğer ortak entegrasyon teknikleri tüm değişkenlerin aynı sırayla entegre edilmesini gerektirirken ARDL test prosedürü değişkenler ister I(0) veya ister I(1) karşılıklı olarak entegre olsun, küçük ve büyük örneklem boyutlarında çok verimli ve tutarlı test sonuçları sağlar.²⁰

Gözlem sayısının ve entegrasyon sırasının az olması ARDL'yi bu çalışmada tercih edilen yaklaşım haline getirmektedir.

ARDL Tahmin Tekniği

Uygun bir zaman serisi modeli seçerken, durağanlık ve eşbütünleşme testlerinin sonuçlarının incelenmesi önemlidir. Bu çalışmada, Pesaran ve diğerleri tarafından geliştirilen eşbütünleşme için yakın zamanda geliştirilen otoregresif dağıtılmış gecikme (ARDL) sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır.²¹ Bu tekniğin Granger ve Engle²² ve Johansen²³ gibi diğer tahmin tekniklerine göre birçok avantajı vardır: İlk olarak, değişkenlerin sıfırıncı (I(0)) ve/veya birinci (I(1)) dereceden bütünüleşik olmalarına bakılmaksızın uygulanabilir. Bu yaklaşım, diğer teknikler geçerliliği korumak için büyük veri boyutları

²⁰ M. Hashem Pesaran, Yongcheol Shin ve Richard J. Smith, "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships," *Journal of Applied Econometrics* 16, no. 3 (2001): 289-326.

²¹ Pesaran, Shin ve Smith, "Bounds Testing Approaches," 289-326.

²² C. W. J. Granger ve R. F. Engle, "Econometric Forecasting: a Brief Survey of Current and Future Techniques," *Climatic Change* 11, no. 1-2 (1987): 117-139; R. F. Engle ve C. W. J. Granger, "Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing," *Econometrica: Journal of the Econometric Society* 55, no. 2 (1987): 251-276.

²³ Soren Johansen, "Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models," *Econometrica: Journal of the Econometric Society* 59, no. 6 (1991): 1551-1580.

gerektirdiğinden, küçük veri boyutuyla karşılaşıldığında korelasyonu incelemek için istatistiksel olarak daha anlamlı bir yaklaşımdır. Ayrıca değişkenlerin diğer teknikler için geçerli olmayan farklı optimal gecikmelere sahip olmasına izin verir. Son olarak, bu yaklaşım, değişkenler arasındaki hem uzun hem de kısa dönemli ilişkiyi belirlemek için tek bir indirgenmiş model denklemi kullanır.²⁴

ARDL modelinin avantajlarını ifade eden bu çalışmada, incelenen değişkenler arasındaki eşbütünleşmeyi test etmek için bir sınır testi kullanılmaktadır. Denklem (1)'de belirtilen değişkenler arasındaki eşbütünleşmeyi incelemek için ARDL çerçevesi aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir:

$$\Delta \text{RGDP}_t = \beta_{01} + \sum \beta_{11} \Delta \text{RGDP}_{t-1} + \sum \beta_{12} \Delta \text{M2}_{t-1} + \sum \beta_{13} \Delta \text{DEP}_{t-1} + \sum \beta_{14} \Delta \text{PCR}_{t-1} + \sum \beta_{15} \Delta \text{TCR}_{t-1} + \sum \beta_{16} \Delta \text{PCTDC}_{t-1} + \phi_{11} \Delta \text{RGDP}_{t-1} + \phi_{12} \Delta \text{M2}_{t-1} + \phi_{13} \Delta \text{DEP}_{t-1} + \phi_{14} \Delta \text{PCR}_{t-1} + \phi_{15} \Delta \text{TCR}_{t-1} + \phi_{16} \Delta \text{PCTDC}_{t-1} + \varepsilon_{t1} \quad (2)$$

Burada değişkenler, RGDP, M2, DEP, PCR, TCR ve PCTDC daha önce tanımlandığı gibidir. Δ birinci derece fark operatörünü temsil eder; β_{01} sabit bir terimdir; ve $\beta_{11}, \dots, \beta_{16}$ kısa dönem katsayılarını, $11, \dots, 16$ uzun vadeli katsayılarını $n_1, \dots, n_6$ gecikme uzunluğunu ve ε_{t-1} hata terimini temsil etmektedir.

Pesaran ve diğer araştırmacılar tarafından hesaplanan F istatistik değeri,²⁵ verilen üst ve alt kritik değerlerle karşılaştırılmıştır. Hesaplanan F değeri üst kritik değerden büyükse, değişkenler ister I(0) ister I(1) olsun, eşbütünleşmenin olmadığını belirten sıfır hipotezi reddedilecektir.

ARDL yaklaşımının hata düzeltme modeli (ECM) aşağıdaki gibidir:

$$\Delta \text{RGDP}_t = \beta_0 + \sum \beta_1 \Delta \text{RGDP}_{t-1} + \sum \beta_2 \Delta \text{M2}_{t-1} + \sum \beta_3 \Delta \text{DEP}_{t-1} + \sum \beta_4 \Delta \text{PCR}_{t-1} + \sum \beta_5 \Delta \text{TCR}_{t-1} + \sum \beta_6 \Delta \text{PCTDC}_{t-1} + \alpha \text{ECM}_{t-1} \quad (3)$$

²⁴ A. A. Babajide ve A. I. Lawal, "Macroeconomic Behaviour and FDI Inflows in Nigeria: An Application of the ARDL Model," *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences* 11, no. 1 (2016): 84-107; Babajide Abiola Ayopo, Adedoyin Isola Lawal ve Somoye Russel Olukayode, "Monetary Policy Dynamics and the Stock Market Movements: Empirical Evidence from Nigeria," *Journal of Applied Economic Sciences* 10, 8 (2015): 1179-1188; M. Bahmani-Oskooee ve R. C. W. Ng, "Long-run Demand for Money in Hong Kong: an Application of the ARDL Model," *International Journal of Business and Economics* 1, no. 2 (2002): 147-155; P. Kyophilavong, M. Shahbaz ve G. S. Uddin, "Does J-Curve Phenomenon Exist in Case of Laos? An ARDL Approach," *Economic Modelling* 35 (2013): 833-839; N. M. Odhiambo, "Finance-Investment-Growth Nexus in South Africa: an ARDL-Bounds Testing Procedure," *Economic Change and Restructuring* 43 (2010): 205-219; M. Hashem, Pesaran ve Yongcheol Shin, *An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis*, vol. 9514 (Cambridge, UK: Department of Applied Economics, University of Cambridge), 1995.

²⁵ Pesaran, Shin ve Smith, "Bounds Testing Approaches," 289-326.

Hata düzeltme modelinin özü, kısa vadeli bir şokun ardından yeniden uzun dönemli dengeye geri dönme hızını göstermektedir. Modelin uygun olduğundan emin olmak için bir dizi diagnostik testi gerçekleştirilmektedir. Spesifik olarak, bu testler seçilen modelle ilişkili seri korelasyonu, fonksiyonel formu, normalliği ve değişen varyansları incelemektedir. Kararlılık testleri (CumulativeSum of Squares, CUSUMQ ve CumulativeSum, CUSUM) gösterildiği gibi, regresyon katsayılarının kararlılığının kontrol edilmesinde faydalıdır. Testler yinelenmeli olarak güncellenir ve kesme noktalarına göre çizilir. Grafik, %5 anlamlılık seviyesinin kritik sınırları içerisindeyse, verilen regresyondaki tüm katsayıların sıfır hipotezi sabittir ve reddedilemez.

Veri Analizi

Birim Kök ve Eşbütünleşme Test Sonuçları

Seri veriler genellikle kararsız olduğundan, yanlış sonuçları önlemek için bir veri kararlılık testi gereklidir. Ekonomik zaman serilerinin analizinde yapılması gereken serinin sabit birimler içerip içermediğinin incelenmesidir. En çok kullanılan birim kök testi 1988 yılında geliştirilen Phillips-Perron (PP) testidir.²⁶ Bu test, serinin birim kök içermediği (durağan olduğu) alternatif hipotezini serinin birim kök içerdiği (durağan olmadığı) null hipotezine karşı test etmektedir. Finansal gelişme ve ekonomik büyümeye ilişkin birim kök testi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. PP testi - Sabit ve doğrusal eğilim

Değişkenler	Seviyede		İlk fark	
	t-stat	Prob.	t-stat	Prob.
RGDP	-26,445	0,001	-	-
M2	-1,806	0,687	10,714	0,000
DEP	-1,933	0,622	-9,878	0,000
PCR	-2,818	0,197	-8,698	0,000
TCR	-3,300	0,077	-15,494	0,000
PCTDC	-1,987	0,594	-6,593	0,000

Not: (*) değerleri %5 anlamlılık seviyesini ifade eder.

²⁶ Peter C. B. Phillips ve Pierre Perron, "Testing for a Unit Root in Time Series Regression," *Biometrika* 75, no. 2 (1988): 335-346.

Tablo 3, tüm değişkenler için hem düzeylerde hem de birinci farklarda sabit PP testinin sonucunu göstermektedir. Sonuçtan, düzeylerde yapılan testlerde birim kök varlığını iddia eden sıfır (H_0) hipotezinin RGDP değişkeni dışındaki diğer değişkenler için reddedilemeyeceği görülmektedir. Ancak, test RGDP dışındaki değişkenlerin birinci farklarına uygulandığında sıfır (H_0) hipotezi reddedilmektedir. Diğer bir ifadeyle PP birim kök testi sonuçları RGDP değişkeninin düzeyde ($I(0)$) ve diğer değişkenlerin ise birinci farklarda ($I(1)$) durağan olduklarını ortaya koymaktadır.

ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

Bu bölümde, ARDL sınır testi yaklaşımını kullanarak belirtilen modeldeki değişkenler arasındaki uzun vadeli ilişki incelenmektedir. İlk olarak, denklem (ii)'deki ilk farklılaşan değişkenlerdeki gecikme sırası belirlenmiş, daha sonra incelenen değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığını belirlemek için denklem (2)'ye bir sınır F testi uygulanmıştır. Kısıtlı F testinin sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir. Literatür inceleme bölümlerinde gösterildiği gibi yapılar arasında kurulan bağlantı göz önüne alındığında, ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında içsellik olasılığı vardır. Bu nedenle Lawal ve diğer araştırmacıların²⁷ içsellik problemini çözmek için modeldeki değişkenlerin her biri bağımlı değişken olarak tutularak Denklem (2)'nin yeniden tahmin edilmesi yönündeki tavsiyelere uyulmuştur. Tablo 2'den, RGDP, M2, DDEP, PCR, NDC, TCR ve PCTDC modellerinde regresyon normalleştirildiğinde değişkenler arasında zorlayıcı bir uzun vadeli ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu, değişkenlerin bu modellerde eşbütünleşik olduğu anlamına gelmektedir. Ancak, toplam kredi (TCR) modelinde değişkenler normalleştirildiğinde sonuç, değişkenler arasında eşbütünleşmenin olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını test etmek için F istatistikleri

Modeli	F istatistiği	Karar
$F_{RGDP} (RGDP/M2, DEP, PCR, TCR, PCTD)$	4,373	Eşbütünleşme var
$F_{M2} (M2/ RGDP, DEP, PCR, TCR, PCTD)$	6,781	Eşbütünleşme var

²⁷ A.I. Lawal, T.I. Nwanji, A. Asaleye ve V. Ahmed, "Economic Growth, Financial Development and Trade Openness in Nigeria: An Application of the ARDL Bound Testing Approach," *Cogent Economics & Finance* 4, no. 1 (2016): 1-15.

F_{DEP} (DEP/RGDP, M2, PCR, TCR, PCTD)	5,946	Eşbütünleşme var
F_{PCR} (PCR/RGDP, M2, DEP, TCR, PCTD)	2,941	Eşbütünleşme yok
F_{TCR} (TCR/RGDP, M2, DEP, PCR, PCTD)	4,641	Eşbütünleşme var
F_{PCTD} (PCTD/RGDP, M2, DEP, PCR, TCR)	20,719	Eşbütünleşme var

Notlar: Bu tabloda sunulan ilgili kritik değer sınırları Pesaran vd. (1999), Pesaran vd. (2001). Kesişim ve eğilimler içeren tüm regresyonlar için kritik değerler %10 anlamlılık düzeyinde 2,26–3,35 ve %5 anlamlılık düzeyinde 2,62–3,79'dur.

Kaynak: Yazarın hesaplaması.

* %5 ve %10 önem düzeyesi.

Modeller için hesaplanan F değerleri, üst ve alt sınırların kritik değerlerinden büyük olduğunu göstermiştir. Bu sonuca dayanarak, kullanılan finansal gelişme değişkenleri (M2, DP, PCR, PCTDC) ile ekonomik büyüme arasında ortak bir tamamlayıcılığın varlığını gösteren sıfır hipotezi reddedilemez. Ancak TCR modeli için hesaplanan F değerinin üst ve alt sınırların kritik değerlerinden düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre bu modelin değişkenleri arasında eşbütünleşmenin bulunmadığı yönündeki sıfır hipotezi reddedilmektedir.

RGDP, M2, DEP, PCR, TCR ve PCTDC eşbütünleşik olduğundan modelin tahmininde ARDL yöntemi kullanılmıştır. Belirtilen model için optimum gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılarak belirlenmiştir. AIC'ye göre seçilen optimal gecikme uzunluğu ARDL'dir (6, 6, 3, 5, 6, 5). Tablo 5, uzun dönemli ve kısa dönemli ilişkilerin sonuçlarını göstermektedir. Tablo 5'te gösterildiği gibi, tahmin edilen denklemin genel uyum iyiliği $R^2 = 0,69$ ile son derece yüksektir; tüm bağımsız değişkenlerin ortak önemini ölçen F-değeri istatistiksel olarak anlamlıdır ($P = 0,00$).

Tablo 5. AIC tarafından seçilen ARDL modeline dayalı tahmini uzun dönem katsayıları (6, 6, 3, 5, 6, 5) (Bağımlı değişken LGDP'dir).

(a): Uzun Dönem Sonuçları				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob,
M2	-1,143716	0,295977	-3,8642	0,0031
DEP	1,153916	0,30405	3,795147	0,0035
PCR	0,208531	0,127878	1,630707	0,1340
TCR	-0,203624	0,116264	-1,75139	0,1104
PCTDC	-1,116776	0,401063	-2,784541	0,0193
(b): Kısa Dönem Sonuçları				
CointEq(-1)*	-3,264193	0,520307	-6,273586	0,0001

Adj, R-squared	F	F Prob,	Durbin-Watson
0,969755	48,57743	0,000	2,304802

Not:%10, %5 ve %1 seviyelerinde istatistiksel anlamlılık. - R², ayarlanmış R-kare, D-W, otokorelasyon için Durbin-Watson testini göstermektedir.

Yukarıdaki tabloda gösterilen sonuçlar, regresyon katsayısı R²'nin değerinin 0,9999'a ulaştığını göstermektedir; bu da bağımsız değişkenlerin reel GSYH'deki değişikliklerin %99,9'unu açıkladığı anlamına gelmektedir. Sonuçlar ayrıca, özel sektör kredi katsayısı %10 düzeyinde istatistiksel olarak kabul edilebilir olmayan toplam kredi katsayısı dışında, yorumlanan değişkenlerin tüm işlemlerinin istatistiksel olarak kabul edilebilir olduğunu göstermektedir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilere ilişkin ARDL sonuçları tablo 5'te gösterilmektedir. Sonuçlara göre, RGDP bağımlı değişken olduğunda GSYH yüzdesi olarak para arzı (M2) ile uzun dönemde negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılabilir. Para arzı oranında %1'lik bir düşüş, reel GSYH'de %1,144 bir artışa yol açmaktadır. Bu bulgu, Kyophilavong ve diğerleri, Pata ve Uddin ve diğerlerinin çalışmalarıyla tutarlıdır.²⁸ Kenya'da RGDP'nin yüzdesi olarak para arzı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu doğrulamıştır. Bu bulgu, Odhiambo'nun Güney Afrika'da yaptığı çalışmanın ve al-Malkawi ve diğerlerinin sonuçlarıyla tutarlıdır.²⁹ Birleşik Arap Emirlikleri'nin RGDP ile M2 arasındaki negatif ilişkiyi RGDP'nin yüzdesi olarak belgeleyen al-Malkawi ve diğerlerinin çalışmalarının sonuçlarına da uymaktadır. Diğer bazı çalışmalar ikisi arasında negatif bir ilişkinin varlığını kanıtlamaktadır.³⁰

²⁸ P. Kyophilavong, G. S. Uddin ve M. Shahbaz, "The Nexus Between Financial Development and Economic Growth in Lao PDR," *Global Business Review* 17, no. 2 (2016): 303-317; Uğur Korkut Pata, "Renewable Energy Consumption, Urbanization, Financial Development, Income and CO2 Emissions in Turkey: Testing EKC Hypothesis with Structural Breaks," *Journal of Cleaner Production* 187 (2018): 770-779; G. S. Uddin, B. Sjö ve M. Shahbaz, "The Causal Nexus Between Financial Development and Economic Growth in Kenya," *Economic Modelling* 35 (2013): 701-707.

²⁹ N. M. Odhiambo, "Finance-Growth-Poverty Nexus in South Africa: A Dynamic Causality Linkage," *The Journal of Socio-Economics* 38, no. 2 (2009): 320-325; H. A. N. al-Malkawi, H. A. Marashdeh ve N. Abdullah, "Financial Development and Economic Growth in the UAE: Empirical Assessment Using ARDL Approach to Co-integration," *International Journal of Economics and Finance* 4, no. 5 (2012): 105-115.

³⁰ George Adu, George Marbuah ve Justice Tei Mensah, "Financial Development and Economic Growth in Ghana: Does the Measure of Financial Development Matter?" *Review of Development Finance* 3, no. 4 (2013): 192-203; Jose De Gregorio ve Pablo E Guidotti, "Financial Development and Economic Growth," *World Development* 23, no. 3 (1995): 433-448.

Toplam mevduatın esnekliği istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. Toplam mevduattaki %1'lik bir artış, reel GSYH'de %1,154 artışa yol açmaktadır. Sonuçlar ayrıca, toplam mevduattaki %1'lik artışın reel GSYH'de %0,2085'lik bir artışa yol aşması nedeniyle, özel sektöre verilen toplam kredinin esnekliğinin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, Adu ve diğerlerinin sonuçları ile tutarlıdır ve özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümedeki olumlu rolüne vurgu yapılmaktadır.³¹

Sonuçlar, toplam kredinin esnekliğinin istatistiksel olarak önemsiz ve negatif olduğunu, toplam kredideki %1'lik bir artışın reel GSYH'de %0,2036'lık bir düşüşe yol açtığını göstermektedir. Ayrıca, toplam kredideki %1'lik bir artışın reel GSYH'de %0,2036 düşüşe neden olması sebebiyle toplam kredinin esnekliği istatistiksel olarak anlamsız ve negatiftir. Sonuçlar, hata düzeltme faktörünün değerinin %3,264'e eşit olduğunu göstermiştir ki bu da bağımsız değişkenlerin çalışma modelindeki şokların yaklaşık %326,4'ünü açıkladığı anlamına gelmektedir. (ECT_{t-1}) katsayısı negatif olarak belirtilmiştir ve istatistiksel olarak anlamlıdır; bu, ekonomik büyümenin bağımlı bir değişken olduğu durumlarda Filistin'deki ekonomik büyüme ve finansal gelişme değişkenlerinin ortak bir tamamlayıcılığa sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Teşhis Testleri

Model özelliklerinin yeterliliğini test etmek amacıyla tanı testleri de uygulanmıştır. Bu tanısal testleri, uzun vadeli ve kısa vadeli tahminlerin, seri korelasyondan, kısa vadeli modelin yanlış tanımlanmasından, hata teriminin normal olmamasından ve değişen (heteroskedastik) varyans sorunu içermediğini göstermektedir (Tablo 4).

- Hata terimlerinin normal dağıldığından emin olmak için Jarque-Bera testi³² yapılmış ve sonuçlar olasılık değerinin Prob = 0,365 yani %5'in üzerinde olduğunu göstermiştir. Böylece, hata terimlerinin dağılımının normal dağılıma tabi olduğu sıfır (H0) hipotezi kabul edilir.

³¹ Adu, Marbuah ve Mensah, "Financial Development and Economic Growth in Ghana," 192-203.

³² Carlos M. Jarque ve Anil K. Bera, "A Test for Normality of Observations and Regression Residuals," *International Statistical Review* 55, no. 2 (1987): 163-72.

- Zincir bağlantılarını tespit etmek için Breusch–Godfrey testi yapılmıştır.³³ Sonuçlar, Prob = 0,65 olasılık değerinin %5'ten büyük olduğunu göstermiştir. Böylece, hataların (kalıntıların) otokorelasyonu olmadığını belirten sıfır (H0) hipotezi kabul edilir.
- Breusch-Pagan-Godfrey testi, sonuçlar Prob = 0,838 olasılık değerinin %5'ten büyük olduğunu gösterdiğinden, hatanın varyansını (kalan) tespit etmek için yapılır. Böylece artık hata varyansının homojen olduğunu belirten sıfır (H0) hipotez kabul edilir.

Çalışma formundaki hata terimlerine yönelik gerçekleştirilen tanısal testlerinin sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Hatalar (kalıntılar) için teşhis testlerinin sonuçları

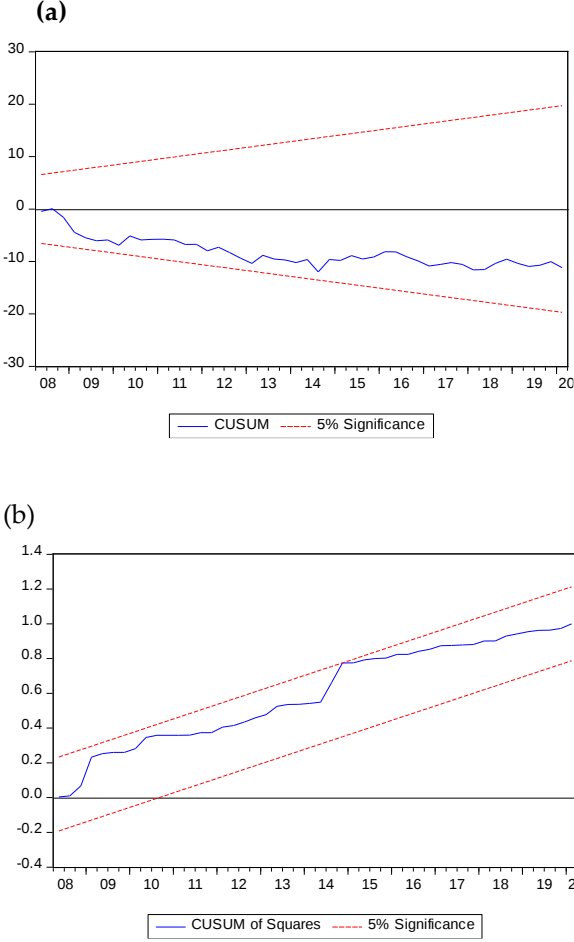
Test	P-Value	Sonuç
Histogram-Normallik Testi (Jarque - Bera Testi)	0,365	Hataların (artıkların) dağılımı normal bir dağılıma tabidir
Seri korelasyon LM Testi (Breusch - Godfrey Testi)	0,698	Hatalar için kendi kendine korelasyon yoktur
Heteroskedastisite Testi (Breusch-Pagan-Godfrey Testi)	0,838	Hataların varyansı homojendir

Ekonomik büyüme ve nedenleri arasındaki ayrıca ARDL modeli yardımıyla tahmin edilen katsayıların stabil (istikrarlı) olup olmadıklarını tespit etmek için CUSUM ve CUSUMQ testleri kullanılmıştır. Grafikler %5 anlamlılık düzeyi dahilindeyse, sıfır hipotezi, hata düzeltme modellerindeki (ECM) katsayıların istikrarlı olduğunu ve reddedilemeyeceğini belirtir; aksi takdirde, katsayıların sabitliğine ilişkin sıfır (H0) hipotezi reddedilir. Şekil 7(a) ve (b)'den, hem CUSUM hem de CUSUMQ istatistiklerinin

³³ Trevor S. Breusch, ve Leslie G. Godfrey, "A Review of Recent Work on Testing for Autocorrelation in Dynamic Simultaneous Models," *Macroeconomic Analysis, Essays in Macroeconomics and Economics* 1 (1981): 63-100; Trevor S. Breusch ve Leslie G. Godfrey, "Data Transformation Tests," *The Economic Journal* 96 (Supplement) (1986): 47-58; Trevor S. Breusch ve Adrian Rodney Pagan, "A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation," *Econometrica* 47, no. 5 (1979): 1287-1294; Trevor S. Breusch ve Adrian Rodney Pagan, "The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics," *Review of Economic Studies* 47 (1980): 239-253.

kritik sınırlar içinde kaldığı sonucuna varılabilir; bu nedenle, sıfır (H_0) hipotezi reddedilemeyeceği sonucuna varılmaktadır.

Grafik2. (a) Özyinelemeli artıkların kümülatif toplamının grafiği ve (b) Özyinelemeli artıkların kümülatif karelerinin toplamının grafiği

Sonuç

Onlarca yıldır, gelişmekte olan ekonomilerin çeşitli hükümetleri, ekonomik büyümeyi ve finansal kalkınmayı teşvik etmek için karışık sonuçlar veren çeşitli çabalar sarf etmişlerdir. Gelişmekte olan ekonomilerde finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi etkileme yeteneği, süregelen bir tartışma konusu olmuştur ve sonuçsuz kalmaktadır. Finansal sistemin bir

ülkeden diğerine farklılık göstermesi, her ülke için büyüme ve ekonomik gelişme oranlarında farklılıklara yol açmaktadır.

Bu çalışma, 2007:Q1-2020:Q1 zaman serisi verilerine dayanarak, Otoregresif Dağıtılmış Zaman Aralığı (ARDL) modelini kullanarak Filistin'de finansal gelişme, ekonomik büyüme ve kısa dönemli finansal gelişme dinamikleri arasında uzun dönemli bir denge bağlantısı bulmayı amaçlamıştır. ARDL sonuçları değişkenler arasındaki uzun dönemli ve kısa dönemli ilişkiler için gösterilmiştir. Sonuçlara göre (RGDP) bağımlı değişken olduğunda, para arzı (M2) ile GSYH arasında kısa dönemde yüzde olarak pozitif bir ilişki olduğu, ancak uzun dönemde bu ilişkinin negatif olduğu sonucuna varılabilmektedir. Çalışmada kullanılan yöntemlerden bir tanesi de en çok kullanılan birim kök testi olan Phillips-Perron (PP) testidir. Buna göre, düzeylerde yapılan testlerde birim kök varlığını iddia eden sıfır (H_0) hipotezinin, RGDP değişkeni dışındaki değişkenler için reddedilemeyeceği görülmüştür. Ancak, test RGDP dışındaki değişkenlerin birinci farklarına uygulandığında sıfır (H_0) hipotezi reddedilmektedir. Diğer bir ifadeyle, PP birim kök testi sonuçları RGDP değişkeninin düzeyde ($I(0)$) ve diğer değişkenlerin ise birinci farklarda ($I(1)$) durağan olduklarını ortaya koymaktadır.

Sonuçlar aynı zamanda hem toplam mevduatın hem de özel sektör kredilerinin esnekliğinin istatistiksel ve pozitif olarak anlamlı olduğunu; toplam kredi esnekliğinin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif olmadığını, toplam özel kredilerin toplam kredilere oranının esnekliğinin istatistiksel veya negatif olmadığını göstermektedir. Ayrıca, hata düzeltme modeli parametresinin negatif ve tüm anlamlılık düzeylerinde oldukça anlamlı olduğu görülmüştür.

CUSUM ve CUSUMSQ istikrar testleri, ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında uzun dönemli istikrarlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Tanısal testler, uzun ve kısa dönemli tahminlerin seri korelasyon, kısa dönemli modelin yanlış belirlenmesi, hata teriminin normal olmaması ve değişen (heteroskedastik) varyans içermediğini göstermiştir.

Modelin özelliklerinin yeterliliğini test etmek için tanı testleri uygulanmıştır. Sonuçlar, hataların (artık değerler) dağılımının normal bir dağılıma tabi olduğunu ve hatalar için herhangi bir otokorelasyonun bulunmadığını göstermiştir. Hata varyansı da homojendir.

Bu çalışmada her ne kadar Filistin; Filistin Para Otoritesi (Merkez Bankası), Filistin Bankacılık Otoritesi gibi finansal sistem ile ilgili kurumlara sahip olan bağımsız bir devlet gibi anlatılsa da bağımsız bir devlet gibi İsrail'in Gazze saldırılarına karşı koyamamakta, dünyadaki diğer devletler

gibi olanları seyretmektedir. Bu çerçevede Filistin’de finans sektörü ve ekonominin ne kadar İsrail’den ve kendisine yardım eden ülkelerden bağımsız olduğu ayrıca inceleme konusudur.

Kaynakça

- Abusharbeh, M. T. “The Impact of Banking Sector Development on Economic Growth: Empirical Analysis from Palestinian Economy.” *Journal of Emerging Issues in Economics, Finance and Banking (JEIEFB)* 6, no. 2 (2017): 2306-2316.
- Adu, George, George Marbuah, ve Justice Tei Mensah. “Financial Development and Economic Growth in Ghana: Does the Measure of Financial Development Matter?” *Review of Development Finance* 3, no. 4 (2013): 192-203. <https://hdl.handle.net/10520/EJC146895>
- Amiruddin, R., A.H.S.M. Nor, ve I. Ismail. “The Dynamic Causal Between Financial Development and Economic Growth: Empirical Evidence from Malaysia Based on Vector Error Correction Modeling Approach.” *Labuan Bulletin of International Business and Finance* 5 (2007): 23-39. <https://doi.org/10.51200/lbibf.v5i.1438>.
- Anwar, S., ve L. P. Nguyen. “Financial Development and Economic Growth in Vietnam.” *Journal of Economics and Finance* 35, no. 3 (2011): 348-360. <https://doi.org/10.1007/s12197-009-9106-2>
- Ardıç, Oya Pınar, ve H. Evren Damar. “Financial Sector Deepening and Economic Growth: Evidence from Turkey.” Munich: Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 4077 (2006). <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/4077>
- Aslan, Özgür, ve H. Levent Korap. “Türkiye’de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi.” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17 (2006): 1-20.
- Awad, Ibrahim, ve Mohammed S. al-Karaki. “The Impact of Bank Lending on Palestine Economic Growth: An Econometric Analysis of Time Series Data.” *Financial Innovation* 5, no. 14 (2019): 1-21. <https://doi.org/10.1186/s40854-019-0130-8>
- Ayopo, Babajide Abiola, Adedoyin Isola Lawal, ve Somoye Russel Olukayode. “Monetary Policy Dynamics and the Stock Market Movements: Empirical Evidence from Nigeria.” *Journal of Applied Economic Sciences* 10, no. 8 (2015): 1179-1188.
- Babajide, A. A. ve A. I. Lawal. “Macroeconomic Behaviour and FDI Inflows in Nigeria: An Application of the ARDL Model.” *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences* 11, no. 1 (2016): 84-107.
- Bagehot, Walter. *Lombard Street: A Description of the Money Market*. London: Henry S. King & Co., 1873.
- Bahmani-Oskoei, M., ve R. C. W. Ng. “Long-run Demand for Money in Hong Kong: an Application of the ARDL Model.” *International Journal of Business and Economics* 1, no. 2 (2002): 147-155.
- Biplob, M. Nurul Kabir, ve Papi Halder. “Financial Sector Development and Economic Growth: Empirical Evidence from Bangladesh.” *Asian Economic and Financial Review* 8, no. 6 (2018): 799-814. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2018.86.799.814>

- Breusch, Trevor S., ve Leslie G. Godfrey. "A Review of Recent Work on Testing for Autocorrelation in Dynamic Simultaneous Models." *Macroeconomic Analysis, Essays in Macroeconomics and Economics* 1 (1981): 63-100.
- Breusch, Trevor S., ve Leslie G. Godfrey. "Data Transformation Tests." *The Economic Journal* 96 (Supplement) (1986): 47-58. <https://doi.org/10.2307/2232969>
- Breusch, Trevor S., ve Adrian Rodney Pagan. "A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation." *Econometrica* 47, no. 5 (1979): 1287-1294. <https://doi.org/10.2307/1911963>
- Breusch, Trevor S., ve Adrian Rodney Pagan. "The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics." *Review of Economic Studies* 47 (1980): 239-253. <https://doi.org/10.2307/2297111>
- Creane, Susan, Mushfiq A. Mobarak, Rishi Goyal, ve Randa Sab. "Financial Sector Development in the Middle East and North Africa." IMF Working Paper WP/04/201 (2004). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=879026
- Chandio, J. A. "Finance-Growth Nexus: Empirical Evidence from Pakistan." *Journal of Economic & Management Perspectives* 8, no.1 (2014): 22-31. <http://www.econ-society.org>
- Chowdhury, M. "Financial Development, Remittances and Economic Growth: Evidence Using a Dynamic Panel Estimation." *Margin: The Journal of Applied Economic Research* 10, no. 1 (2016): 35-54. <https://doi.org/10.1177/0973801015612666>
- De Gregorio, Jose, ve Pablo E Guidotti. "Financial Development and Economic Growth." *World Development* 23, no. 3 (1995): 433-448. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(94\)00132-1](https://doi.org/10.1016/0305-750X(94)00132-1)
- Duasa, J. "Financial Development and Economic Growth: The Experiences of Selected OIC Countries." *International Journal of Economics & Management* 8, no. 1 (1995): 215-228.
- Engle, R. F., ve C. W. J. Granger. "Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing." *Econometrica: Journal of the Econometric Society* 55, no. 2 (1987): 251-276. <https://doi.org/10.2307/1913236>
- Erim, N. ve A. Türk. "Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme." *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, no. 2 (2005): 21-45.
- Granger, C. W. J., ve R. F. Engle. "Econometric Forecasting: a Brief Survey of Current and Future Techniques." *Climatic Change* 11, no. 1-2 (1987): 117-139.
- Haguiga, M., ve L. Amani. "The Impact of Financial Development on Economic Growth." *Journal of Applied Management and Investments* 8, no. 2 (2019): 107-116.
- Hye, Qazi Muhammad Adnan, ve Faridul Islam. "Does Financial Development Hamper Economic Growth: Empirical Evidence from Bangladesh." *Journal of Business Economics and Management* 14, no. 3 (2013): 558-582. <https://doi.org/10.3846/16111699.2012.654813>
- Jalil, A., ve M. Feridun. "The impact of Growth, Energy and Financial Development on The Environment in China: A Cointegration Analysis." *Energy Economics* 33, no. 2 (2011): 284-291. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2010.10.003>
- Jarque, Carlos M., ve Anil K. Bera. "A Test for Normality of Observations and Regression Residuals." *International Statistical Review* 55, no. 2 (1987): 163-72. <https://doi.org/10.2307/1403192>

- Johansen, Soren. "Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models." *Econometrica: Journal of the Econometric Society* 59, no. 6 (1991): 1551-1580. <https://doi.org/10.2307/2938278>
- Kuznets, Simon. "International Differences in Capital Formation and Financing." *Capital Formation and Economic Growth*, 19-111. New Jersey: Princeton University Press, 1955. <http://www.nber.org/chapters/c1303>
- Kyophilavong, P., M. Shahbaz, ve G. S. Uddin. "Does J-Curve Phenomenon Exist in Case of Laos? An ARDL Approach." *Economic Modelling* 35 (2013): 833-839. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.08.014>
- Kyophilavong, P., G. S. Uddin, ve M. Shahbaz. "The Nexus Between Financial Development and Economic Growth in Lao PDR." *Global Business Review* 17, no. 2 (2016): 303-317. <https://doi.org/10.1177/0972150915619809>
- Lawal, A.I., T.I. Nwanji, A. Asaleye, ve V. Ahmed. "Economic Growth, Financial Development and Trade Openness in Nigeria: An Application of the ARDL Bound Testing Approach." *Cogent Economics & Finance* 4, no. 1 (2016): 1-15. <https://doi.org/10.1080/23322039.2016.1258810>
- Levine, Ross. "Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda." *Journal of Economic Literature* 35, 2 (1997): 688-726. <https://www.jstor.org/stable/2729790>
- Lucas Jr., Robert E. "On the Mechanics of Economic Development." *Journal of Monetary Economics* 22 (1988): 3-42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
- al-Malkawi, H. A. N., H. A. Marashdeh, ve N. Abdullah. "Financial Development and Economic Growth in the UAE: Empirical Assessment Using ARDL Approach to Co-integration." *International Journal of Economics and Finance* 4, no. 5 (2012): 105-115. <http://dx.doi.org/10.5539/ijef.v4n5p105>
- McKinnon, R.I., *Money and Capital in Economic Development*. Washington D.C.: The Brookings Institution, 1973.
- Mohieldin, M., K. Hussein, and A. Rostom. "On Financial Development and Economic Growth in Egypt." *Journal of Humanities and Applied Social Sciences* 1, no. 2 (2019): 70-86. <https://doi.org/10.1108/JHASS-08-2019-0027>
- Mutlugün, B. "The Relationship Between Financial Development and Economic Growth for Turkey." *Journal of Economic Policy Researches* 1, no. 2 (2014): 85-115.
- Narayan, Paresh Kumar, ve Seema Narayan. "The Short-Run Relationship Between the Financial System and Economic Growth: New Evidence from Regional Panels." *International Review of Financial Analysis* 29 (2013): 70-78. <http://dx.doi.org/10.1016/j.irfa.2013.03.012>
- Ndlovu, G. "Financial Sector Development and Economic Growth: Evidence from Zimbabwe." *International Journal of Economics and Financial Issues* 3, no. 2 (2013): 435-446.
- Nyasha, S., ve N. M. Odhiambo. "Banks, Stock Market Development and Economic Growth in Kenya: An Empirical Investigation." *Journal of African Business* 18, no. 1 (2017): 1-23. <https://doi.org/10.1080/15228916.2016.1216232>
- Odhiambo, N. M. "Finance-Growth-Poverty Nexus in South Africa: A Dynamic Causality Linkage." *The Journal of Socio-Economics* 38, no. 2 (2009): 320-325. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2008.12.006>

- Odhiambo, N. M. "Finance-Investment-Growth Nexus in South Africa: an ARDL-Bounds Testing Procedure." *Economic Change and Restructuring* 43 (2010): 205-219. <https://doi.org/10.1007/s10644-010-9085-5>
- Palestine Monetary Authority, 2020. <https://www.pma.ps>
- Pata, Uğur Korkut. "Renewable Energy Consumption, Urbanization, Financial Development, Income and CO2 Emissions in Turkey: Testing EKC Hypothesis with Structural Breaks." *Journal of Cleaner Production* no. 187 (2018): 770-779.
- Patrick, Hugh T. "Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries." *Economic Development and Cultural Change* 14, no. 2 (1966): 174-189.
- Pesaran, M. Hashem, ve Yongcheol Shin. *An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis*, vol. 9514. Cambridge, UK: Department of Applied Economics, University of Cambridge, 1995.
- Pesaran, M. Hashem, Yongcheol Shin, ve Ron P. Smith. "Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels." *Journal of the American Statistical Association* 94 (1999): 621-634.
- Pesaran, M. Hashem, Yongcheol Shin, ve Richard J. Smith. "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships." *Journal of Applied Econometrics* 16, no. 3 (2001): 289-326.
- Phillips, Peter C. B., ve Pierre Perron. "Testing for a Unit Root in Time Series Regression." *Biometrika* 75, no. 2 (1988): 335-346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>
- Prochniak, M., ve K. Wasiak. "The Impact of the Financial System on Economic Growth in the Context of the Global Crisis: Empirical Evidence for EU and OECD Countries." *Empirica* 44, no. 2 (2017): 295-337. <https://doi.org/10.1007/s10663-016-9323-9>
- Robinson, Joan. "The Model of an Expanding Economy." *The Economic Journal* 62 (1952): 42-53. <https://doi.org/10.2307/2227172>.
- Rousseau, P. L. ve R. Sylla. "Financial Systems, Economic Growth, and Globalization." *Globalization in Historical Perspective*, 373-416. Chicago: University of Chicago Press, 2003. <http://www.nber.org/books/bord03-1>
- Samargandi, N., J. Fidrmuc, ve S. Ghosh. "Financial Development and Economic Growth in an Oil-Rich Economy: The Case of Saudi Arabia." *Economic Modelling* 43 (2014): 267-278. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.07.042>
- Schumpeter, Joseph. *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*. Berlin: Dunker & Humblot, 1912.
- Shaw, E. S. *Financial Deepening in Economic Development*. Cambridge: Harvard University Press, 1973.
- Solow, Robert M. "A Contribution to the Theory of Economic Growth." *The Quarterly Journal of Economics* 70, no. 1 (1956): 65-94. <https://doi.org/10.2307/1884513>
- Stern, Nicholas. "The Economics of Development: A Survey." *The Economic Journal* 99 (1989): 597-685. <https://doi.org/10.2307/2233764>
- Uddin, G. S., B. Sjö, ve M. Shahbaz. "The Causal Nexus Between Financial Development and Economic Growth in Kenya." *Economic Modelling* 35 (2013): 701-707. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.08.031>
- Waqabaca, C. Financial Development and Economic Growth in Fiji. Suva, Fiji: Economics Department, Reserve Bank of Fiji, Working Paper (2004).

Wongpiyabovorn, Oranuch. "Financial Development and Economic Growth: the Cases of Thailand, Malaysia, and the Philippines." *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies* 9, no. 2 (2016): 103-126.

Extended Abstract

Research Problem

For decades, various governments of developing economies have made various efforts to stimulate economic growth and financial development with mixed results. The ability of financial development to influence economic growth in developing economies has been a hot topic of debate and remains inconclusive. When determining the relationship between financial development and economic growth, we must evaluate our financial system that enables us to achieve productivity and economic growth. Mainly the financial system; It is concerned with the formation and allocation of capital, mobilization of savings, exchange of funds between lenders and borrowers. This financial system differs from one country to another, leading to variation in growth and economic development rates for each country. The general concept of financial development refers to the strengthening and foundation of financial instruments that are economically accessible in a country, while financial growth refers to changes in the financial system in terms of its size and structure. In other words, financial growth means the development of financial markets. In the past years, the Palestinian financial sector has witnessed a great leap forward, and this includes all financial sectors, including the banking sector, the private credit institutions sector, in addition to the non-banking financial sector, which includes the financial intermediation sector: the stock market, the insurance sector, and the mortgage and lease finance sectors. The importance of the banking sector in Palestine stems from the fact that it is the main component of the Palestinian financial sector. Financial data of the Palestinian banking sector shows that the assets of the banking sector increased by 11.2%, reaching 17,923.8 million dollars. The loan portfolio also increased by 7.2% to approximately \$9,036.6 million, representing 50.4% of the banking sector's total assets. It is a clear indication of the increased role of fiscal intermediation between surplus and deficit units in the local economy and therefore increased financing opportunities and its contribution to Palestinian economic growth.

Research Questions

The aim of this study is to find the long-term equilibrium link between financial development and economic growth and the short-term dynamics of financial development in Palestine, based on time series data from 2007:Q1 to 2020:Q1.

Literature Review

The link between financial development and economic growth has always attracted great attention in economics. Much literature has paid special attention to the role of the financial system in the growth process and financial development as a determinant of economic growth. The financial system is of great importance in ensuring the growth and economic development of various economies of countries, regardless of their level of economic development. According to Levine (1997), the financial system facilitates the mobilization and accumulation of savings and thus creates a reservoir of financial resources necessary to finance various economic activities. Various studies have been conducted on the relationship between the financial sector and economic growth, both theoretically and empirically. Theoretically, financial development and economic growth are closely related. In other words, a well-developed financial system performs several critical functions to increase the effectiveness of intermediation by reducing information, transaction and monitoring costs. More specifically, the modern financial system encourages investment by identifying and financing good business opportunities, mobilizes savings, monitors the performance of managers, enables trading, hedging and diversification of risks, and facilitates the exchange of goods and services.

The relationship between "financial development and economic growth" is a controversial one that divides economic schools of thought and yields many different results among applied studies dealing with the investigation of this causal relationship. The most important contribution to the theoretical literature examining the relationship between financial development and economic growth, which began with Bagehot (1873), who argued that the success of economic development in England was due to the superiority of its financial market, as it was a relatively easy way of mobilizing savings to finance various long-term investments. It happened with Schumpeter's (1912) book published in 1934 with the title *The Development Economics of Theory*. He highlighted the positive impact that the development of the financial sector in a particular country affects the

rate of economic growth and the importance of financial services provided by financial institutions in stimulating economic growth and improving productivity by encouraging technological innovation.

Based on analysis of both theoretical and empirical publications on the finance-growth nexus over several decades, there is no consensus on the nature of the relationship between financial sector development and economic growth or the direction of causality.

Methodology

This study aimed to find a long-term equilibrium link between financial development, economic growth and short-term financial development dynamics in Palestine using the Autoregressive Distributed Time Range (ARDL) model, based on time series data from 2007:Q1 - 2020:Q1. ARDL results are shown for long-term and short-term relationships between variables.

Results and Conclusions

From the results, it can be concluded that when (RGDP) is the dependent variable, there is a positive relationship between money supply (M2) and GDP as a percentage in the short run, but the relationship is negative in the long run.

The results also show that the elasticity of both total deposits and private sector credit are statistically and positively significant; It shows that the elasticity of total credit is not statistically significant and negative, and the elasticity of the ratio of total private loans to total loans is not statistical or negative. It also showed that the error correction model parameter is negative and highly significant at all significance levels. CUSUM and CUSUMSQ stability tests have shown that there is a stable long-term relationship between economic growth and financial development. Diagnostic tests have shown that the long- and short-term forecasts do not contain serial correlation, short-term model misspecification, non-normality of the error term, and heteroscedasticity. Diagnostic tests were applied to test the adequacy of the model's features. The results showed that the distribution of errors (residual values) was subject to a normal distribution, and no autocorrelation was found for the errors. Error variance is also homogeneous.

In this study, although Palestine is described as an independent state that has institutions related to the financial system such as the Palestinian Monetary Authority (Central Bank) and the Palestinian Banking Authority,

it cannot resist Israel's attacks on Gaza like an independent state and watches what is happening like other states in the world. In this context, it is also a matter of examination how independent the financial sector and economy in Palestine are from Israel and the countries that help it.